

Evropski dan logopedov Ljubljana, 2014

Dvojezičnost v logopediji

Logopedsko ocenjevanje v večjezični situaciji

Dr. Martina Ozbič, doc.
Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, 1000
Ljubljana
martina.ozbic@pef.uni-lj.si

Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta

6. marec - Evropski dan logopedije.

VEČJEZIČNOST.

»Veliko jezikov, veliko kultur, ena komunikacija.«

Multilingualism

"Many languages, Many cultures, One communication! _"

<http://www.cplol.eu/component/content/article/30-commissions/practice/29-european-day.html>

<http://www.dlogs.si/index.php/novice/strokovna-sreca/150-evropski-dan-logopedije>

vsebine

- a) Kaj je dvojezičnost
- b) Raznolikost razumevanja
- c) odprta vprašanja
- d) Kako v logopedski terapiji?
- e) Viri in material za dvojezične govorce

KOMUNIKACIJA IN JEZIKI

Komunikacija je temelj človekovega funkcioniranja in je sestavljena iz verbalnega ter neverbalnega dela oziroma iz znakov, signalov in simbolov z različno stopnjo dogovora med uporabniki znotraj določene kulturno-jezikovne skupnosti.

Jezik kot **dogovorjen sistem simbolov je ključna značilnost človeka**, ki omogoča sporazumevanje, to je sporočanje misli in namenov.

Jezik ustvari človeka, saj omogoča tako razumevanje kot izražanje ter prenos in sprejemanje sporočil v različnih časovnih izsekih (preteklost, sedanost, prihodnost) ter v neposrednem kot tudi posrednem stiku.

Omogoča nam **učenje in participacijo v družbi**, ne nazadnje tudi tkanje pomembnih odnosov tako v profesionalni kot osebni sferi.

Ker je jezik filogenetsko in ontogenetsko najkasneje razvita funkcija (še posebej v pisani obliki), je kot tak tudi **najbolj dodelana, zapletena in občutljiva funkcija**, ki lahko ob najmanjši motnji ali okvari povzroči pomembne ovire v vsakdanjem življenju človeka.

Logopedi smo strokovnjaki, ki delamo na področju komunikacije, govora in jezika, izvajamo preventivo, terapijo in svetovanje ter raziskujemo področje komunikacije.

V ta namen potrebujemo instrumente, s katerimi lahko opišemo, ovrednotimo in ocenimo govorni status človeka.

Ker gre za jezik, je pomembno, da so **instrumenti jezikovno in kulturno primerni**, še posebej pa je pomembno, da so enotni na nivoju države ter dostopni širšemu krogu ljudi.

VEČJEZIČNOST

Če smo tradicionalno govorili o večjezičnosti izključno takrat, ko je človek govoril več jezikov, **danes razumemo pojem dvojezičnosti veliko širše, torej tudi kadar oseba uporablja več različic istega jezika** (npr. narečje in zborni jezik). Z nevrolingvističnega vidika se namreč obe različici organizirata ločeno, kot da bi šlo za dva jezika. Zato lahko rečemo, da **smo praktično vsi govorci (bolj ali manj) večjezični.**

Teorije omenjajo vzporedno, zaporedno in komplementarno oziroma enakovredno dvojezičnost, dvojezičnost v obliki prave dvojezičnosti (dva različna jezikovna sistema) ali pa dvojezičnost v obliki enojezične diglosije (dva nivoja istega jezika), pol-jezičnost ipd.

To seveda prispeva k raznolikosti pojava.

Jezikovna kompetentnost je seveda različna od govorca do govorca, v odvisnosti od

- časa, ko je oseba prvič poslušala, razumela in uporabljala določen jezik,
- od emotivne navezanosti na jezik in na osebe, ki jezik uporabljajo,
- od same teme pogovora in zahtevane jezikovne zmožnosti (še posebej leksikalne, semantične ali sintaktične, glede na vsebino ter raven jezikovne uporabe),
- od sogovornika oziroma cilja komunikacijskega dejanja,
- od pogostosti uporabe, okolja, izobrazbe,
- nenazadnje od sociopolitičnih pritiskov ali spodbud, splošne jezikovne prisotnosti v družbi, (i)racionalnih prepričanj in stališč do kulture/uporabnikov določenega jezika ipd.

Na jezikovno zmožnost vplivajo

- stališča (jezikovne/kulturne) večine,
- državna politika manjšin/jezikovnih skupnosti,
- ne nazadnje pa tudi samo-percepcija govorečega,
- identiteta,
- občutek pripadnosti jeziku/kulturi/jezikovni skupini ali jezikom/kulturam/skupinam.

Pred desetletji je veljalo mnenje, da je poznavanje jezikov aditivne narave in zato poznavanje dveh ali več jezikov vodi v *slabše poznavanje vsakega posameznega*.

Danes imamo dokaze, da se jeziki organizirajo različno (obstaja več teorij: po modulih, po funkcijah, po jezikih, po zankah) in je zato *večjezičnost pozitiven pojav, saj omogoča večje število živčnih povezav in s tem večjo mentalno fleksibilnost* (ne le jezikovno) ter tudi večjo jezikovno zmožnost (v smislu razumevanja, kako delujejo jeziki kot sistem).

Vse več znanstvenih dokazov govori **večjezičnosti v prid**, saj le-ta omogoča osebi, da prej (čeprav je jezikovni razvoj v obeh/vseh jezikih po navadi počasnejši, sumativno pa **ima otrok več pojmov-besed-konceptov kot enojezični otrok**) in **bolje razume jezikovno delovanje nasploh (ne glede na jezik)**, da **laže in bolje primerja jezike med seboj** (zato je oseba bolj učljiva).

Zaradi neprestane inhibicije jezika, ki ga trenutno ne potrebuje, oseba **razvija boljše nevrološke procese inhibicije** in na tak način pripomore k temu, da ustavlja degenerativne procese/bolezni (npr. Alzheimerjeva bolezen).

Tudi v primeru zakasnelega razvoja večjezičnost ponuja osebi, ki je večjezična, **večje število iztočnic oziroma pomoči**, ključnih točk, referenčnih okvirjev, da bi jezik (oz. jezikovno delovanje, ne specifičen jezik) bolje razvila.

Obstajajo sicer izjeme, ko predstavlja večjezičnost problem, zato morajo pred svetovanjem preveriti vse emocionalne, socialne, psihološke, jezikovne in druge dejavnike, ki lahko vplivajo na učinkovitost osebe, če jo usmerjamo v več- ali enojezično situacijo.

Poudariti moram, da v ta kontekst sodi tudi **uporaba znakovnega jezika**, ki sproži še kompleksnejše procese večjezičnosti.

V oralni večjezičnosti je sredstvo isto (govorila, sluh, zapisan jezik), razlikujejo se jezikovni sistemi.

Pri uporabi znakovnega jezika prihaja do različnih modalitet procesiranja (gibalna in vidna, zapis pa mora biti slikoven, kinetičen ali pa simbolen z zapisom gibov).

Tako **pri slišišči osebi**, ki je oralno/znakovno večjezična, prihaja do večjezičnosti in večmodalnosti (dodatno pa večkulturnosti in identifikacije z eno ali drugo skupino oz. skupino večjezičnih/večmodalnih).

Pri gluhi osebi, uporabnici znakovnega jezika, pa se dvojezičnost razvija še bolj specifično, saj je zaznava govornega jezika sogovornika omejena, odvisno od slušnega statusa, dostopen pa je zapis oralnega jezika (ob predpostavki, da so pomeni besed znani in s tem omogočeno razumevanje besedila) in vidni del oralnega jezika, torej gibi govoril sogovornika in neverbalna komunikacija.

V vsakem primeru zgodnja komunikacija med pomembno osebo (npr. starši) in otrokom z uporabo znakov (besed ali gibov) za označitev pomena v določenem kontekstu, obogatena z emotivno uglasitvijo, omogoči, da se v možganih bitja, ki začneja svoje sporazumevanje v družbi, ustvarijo jezikovni centri, ki izpolnjujejo različne jezikovne zahtevne naloge sprejemanja, obdelovanja in izražanja.

Zato **kateri koli jezik** (oralni-verbalni ali znakovni-verbalni) **omogoča jezikovno delovanje človeka**, ne glede na jezik/modaliteto.

Zato je pomembno, da logopedi opozarjamo starše na pomen jezikovnega in komunikacijskega spodbujanja, z uporabo jezikovnega sistema, ne glede na jezik in modaliteto.

1. Opredelitev dvojezičnosti

Dvojezičnost:

- kdo je dvojezičen?
- Vsi?
- odnos jezik-narečje

DVOJEZIČNOST

O dvojezičnosti **na splošno** govorimo takrat, ko govorec v komunikaciji obvlada dva jezikovna idioma hkrati in takrat, ko na nekem geografskem prostoru soobstajata dva jezika, ki ju prebivalci aktivno in pasivno uporabljajo (Smole, 1993).

Zaradi variabilnosti pojava in različnega razumevanja dogajanja v dvojezičnosti obstajajo **maksimalistične in minimalistične definicije** le-te.

-
- Po **maksimalistični** definiciji pomeni dvojezičnost relativno dobro obvladovanje vseh nivojev dveh jezikov in načinov komuniciranja.
 - **Minimalistična** definicija pa zajema tudi pojav diglosije, torej situacijo, ko diglotični govorec ne obvlada vseh socialnih in funkcijskih zvrsti, marveč po navadi le neknjižne oblike in interesne govornice (Smole, 1993).

-
- Na splošno lahko rečemo: za dvojezičnost gre v trenutku, ko se uporabljata dovolj dobro zborna in vsaj ena funkcijska zvrst (Smole, 1993) obeh jezikov, kar pa po navadi ni dovolj za dobro delovanje na vseh nivojih v obeh jezikih oziroma kulturnih okoljih.
 - Dvojezičnost je nekaj relativnega, kar je podvrženo večjemu številu vplivov in kar se izraža na mnogotere načine.
 - Zato si ne postavljamo vprašanja "Ta človek je ali ni dvojezičen?", marveč "**Kako je ta človek dvojezičen?**" (Titone, 1972). Pojav dvojezičnosti se namreč manifestira na veliko načinov in z mnogimi variablami (Francescato, 1981).

Nekatere definicije dvojezičnosti so:

- ❖ Weinreichova (Fishman, 1975): *Dvojezičnost je sposobnost izmenične uporabe dveh različnih jezikov,*
- ❖ Brooksova (Fishman, 1975): *Dvojezičnost je sposobnost izmenične uporabe dveh različnih jezikov in vseh njihovih konceptov ter struktur, ne da bi dvojezični govorec parafraziral materinega jezika,*
- ❖ Titonejeva (Fishman, 1975): *Dvojezičnost zahteva obstoj istega nevropsihičnega sistema z dvema vzporednima shemama obnašanja.*

-
- Dvojezičnost se kaže v večjem ali manjšem obvladovanju dveh različnih diasistemov. Nanaša se na različne kode, jezike.
 - Prava dvojezična oseba lahko govori o kateremkoli argumentu v kateremkoli jeziku; uporablja lahko oba koda za vse nivoje.

RAZVRSTITVE - TIPI DVOJEZIČNOSTI:

Različno dojetanje, opisovanje in razvrščanje dvojezičnih pojavov je privedlo do mnogoterih klasifikacij, ki v bistvu opisujejo različne vidike enega in istega pojava.

Te razvrstitve so **osredotočene zdaj na časovnost, zdaj na prostorskost, lahko pa tudi na kvaliteto, množičnost ipd.**

Bistvene so za razumevanje pojava dvojezičnosti, pa tudi za klasifikacijo dvojezičnosti pri konkretnem govorniku, pri konkretnem logopedskem delu.

Ni namreč vseeno, za katero vrsto dvojezičnosti gre, pa tudi ni vseeno, kateri jezik popravljamo in v katerem jeziku se vrši logopedska seansa.

Vsi ti vidiki so pri dvojezičnem klientu pomembni, če upoštevajo njegovo enkratnost, njegove socialne, emocionalne in psihične potrebe ter navade.

Poznamo več vrst dvojezičnosti, in sicer:

A - večjezičnost v okviru enega diasistema:
poznavanje raznih nivojev enega jezika.

B - diglosija: Pojem diglosije je uvedel leta 1959 Ferguson (Fishman, 1976). Z njim opredeljuje stanje, ko stopijo na mesto nekaterih, navadno višjih zvrsti materinega jezika (zbornega ali pogovornega jezika) ustrezne zvrsti drugega jezika.

Prikažemo jo lahko z vertikalno osjo v jezikovnem dvojezičnem prostoru. Jezikovna dominantnost je v bistvu odsev socio-kulturne dominantnosti (Tessarolo, 1990).

Diglosija torej loči jezik na **visoki in nizki nivo** (Williamson, 1991). Pojav je značilen za pripadnike etničnih skupnosti, ki niso razvile lastnega knjižnega jezika ali pa tistih v podrejenem položaju. Pri manjšinah, ki jih tlači uradni jezik, po navadi vlada dvojezična diglosija. Večina dvojezičnih ljudi obvlada določen nivo v enem jeziku, drugi nivo pa v drugem (Francescato, 1981).

C - dvojezičnost: kaže se v **polnem obvladovanju dveh različnih diasistemov.**

- Nanaša se na različne kode, jezike.
- Prikažemo jo lahko z vodoravno osjo v jezikovnem dvojezičnem prostoru.
- Prava dvojezična oseba lahko **govori o kateremkoli argumentu v kateremkoli jeziku; uporablja lahko oba koda za vse nivoje.**
- V idealni obliki je redek pojav, zato se ta izraz uporablja tudi za nižje stopnje (enakopravnega) obvladovanja jezikov.
- Na vsak način pa tako jezikovno usvajanje privede do udejanjanja in prisotnosti **popolnoma vzporednih - paralelnih shem na nivoju jezikovnega delovanja** in to v istem nevropsihičnem sistemu.
- Zato tak dvojezičen človek ne občuti nikakršne težave pri prehajanju iz enega koda v drugi, tudi na različnih jezikovnih nivojih, če ne prevaja, marveč izkorišča kapacitete dveh neodvisnih in paralelnih jezikovnih sistemov.
- Njegova misel je neposredno povezana z verbalnim izražanjem. Popolni dvojezični govorec je po navadi tudi popolni *dvokulturnež*.

2. oblike-stopnje dvojezičnosti

- ◉ Stopnja dvojezičnosti: dvojezičnost-večjezičnost
- ◉ Delna-celostna dvojezičnost/semilingvizem/diglosija....

1. *stabilna in prehodna dvojezičnost* (Fishman, 1976):

Dvojezičnost lahko delimo na stabilno in nestabilno, če lahko ista oseba v določenih trenutkih oba jezika obvlada popolnoma, v drugih trenutkih pa ne, odvisno pač od trenutnega razpoloženja govorca, od dane situacije, od vrste sogovorca. Ta pojav zajema tudi različna narečja, registre ali različne jezikovne funkcionalno diferencirane kvalitete kakršnegakoli tipa.

2. sestavljena dvojezičnost / koordinirana dvojezičnost (Titone, 1972) pomenita:

- a - subordiniran, kompozitni, fundiran, sestavljen jezikovni sistem ima skupno semantiko in ločen znakovni sistem.** Jezika nista enakopravna; uporaba je toga, če je en jezik popolnejši in torej primernejši za določene situacije.
- b - koordiniran, ločen, koordinativni jezikovni sistem ima ločen semantični sistem z odgovarjajočim sistemom znakov.** Ta tip je tip pravega popolnega dvojezičnega govorca, ki se znova in znova prilagaja miselnosti, semantiki in jeziku uporabljenega sistema - tako jezikovni kot tudi jezikovno-kulturni. Po navadi ta tip ne podlega fenomenom interference oz. mešanja (Titone, 1972).

-
- Za Fishmana (1975) pomeni koordinirana dvojezičnost razlikovanje uporabe in jezikovno stabilnost, sestavljena dvojezičnost pa prekrivanje uporab, torej jezikovno mobilnost.
 - Weinreich (1953 v Filipović, 1968) pravi, da do sestavljene dvojezičnosti prihaja pri avtohtonih prebivalcih dvojezičnega področja. Isti pomen ima dve fonetski realizaciji.
 - V inozemstvu in pri emigraciji prihaja do koordinirane (vsak pomen ima svojo odgovarjajočo realizacijo) ali subordinirane dvojezičnosti (fonemske realizacije za določen pomen so v hierarhičnem odnosu) (Stančić, 1994).
 - Pri večini ljudi gre za obliko dvojezičnosti, pri kateri prevlada en jezik - dominantni jezik. To je sestavljena dvojezičnost, pri kateri zasledimo večje ali manjše vplive interference (Fishman, 1975).

3. Lambert (Stančić, 1994) loči dvojezičnost na dva nivoja glede na efekt - na aditivno in subtraktivno dvojezičnost:

- **a. aditivna dvojezičnost:** L1 in L2 sta enakopravna (Stančić, 1994), to je situacija, ko jezikovni in kulturni entiteti komplementarno doprinašata k rasti osebe (Štrukelj, 1986).
- **b. subtraktivna dvojezičnost:** L1 je manjvreden (Stančić, 1994). Prisotna je tekmovalnost, kompetitivno razmerje; načenja se kulturna identiteta osebe (Štrukelj, 1986). Ponavadi je dvojezičnost manjšine subtraktivna oz. je že diglosija, se pa tudi dogaja, da imajo manjšinci negativen odnos do svoje dvojezičnosti, ker ne obvladajo jezika, tako da je začaran krog zaprt (sposobnost se manjša ravno zaradi zanemarjanja).
- **c.** Poznamo še dokaj pogost **pojav semilingvizma**, ki ga srečamo pri tistih otrocih, ki so bili od zgodnje otroške dobe v kontaktu z dvema jezikovnima sistemoma, toda z neprimerno in nezadostno stimulacijo v enem izmed dveh jezikov (Štrukelj, 1986). Situacija semilingvizma se lahko nanaša na en jezik ali pa na oba. Ni pa zelo redek pojav, da dvojezičnež ne obvlada ne enega ne drugega jezika (Appel, 1990).

4. aditivna, dominantna dvojezičnost in semilingvizem (Cummins v Stančić, 1994):

- pri **aditivni** dvojezičnosti srečujemo **ugodne** vplive na osebo,
- **dominantno dvojezičnost**, kjer so vplivi nevtralni, če je en jezik prevladujoč,
- nazadnje pa še **semilingvizem**, ki zaradi svoje neizgrajenosti in nepopolnosti škodljivo vpliva tako na človekovo jezikovno kompetenco kot tudi na psiho.

Vpliv tipa dvojezičnosti na jezikovno kompetenco in na psiho (Stančič, 1994)

<u>tip</u>	<u>vpliv</u>
Aditivni	+
Dominantni:	0
<u>Semilingvizem:</u>	<u>-</u>

Tabela 2: Vpliv tipa dvojezičnosti na jezikovno kompetenco in na psiho (Stančič, 1994)

5. spontana in zavestna dvojezičnost:

biti dvojezičen je osebna izbira, zato lahko delitev dvojezičnosti izvedemo s poloma:

a. spontana dvojezičnost, ki je stalna in posledica socialne nuje,

b. zavestna dvojezičnost, ko je učenje drugega jezika širjenje svojega kulturnega obzorja (Francescato, 1981).

6. O'Doherty (Francescato, 1981) deli dvojezičnost na **psevdo-dvojezičnost** in **pravo dvojezičnost**.

- Psevdo dvojezičnost: en jezik je dominanten, zato je tako stanje neugodno
- Prava dvojezičnost: gre za ugoden vpliv na človeka

7. dvojezičnost – dvokulturnost: Bossard (Francescato, 1981), :

- upošteva tudi kulturni vidik oziroma spoj jezika in kulture - miselnosti.

monokulturni - monojezični govorniki (Aa, Bb): osebe iz monojezične in monokulturne skupnosti, ki poznajo le en jezik in le eno kulturo,

monokulturni - dvojezični govorniki (Aab, Bab): osebe, ki poznajo dva jezika, so pa vtopljeni le v eno kulturo,

bikulturni - monojezični govorniki (ABa, ABb): to so osebe, katerih življenje poteka v dveh kulturah, z dvema sklopoma običajev, obvladajo pa le en jezik,

bikulturni - dvojezični govorniki (ABab): to so osebe, ki poznajo dva jezika in živijo v dveh kulturnih realnostih.

		KULTURA		
		A	B	AB
j	a	Aa		ABa
e				
z	b		Bb	ABb
i				
k	ab	Aab	Bab	ABab

Tabela 1: prikaz raznih variant dvojezičnosti in dvokulturnosti (Francescato, 1981)

8. Smole (1993) omenja veliko kategorizacij.

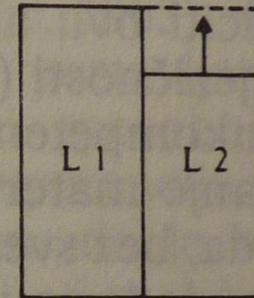
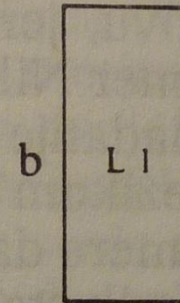
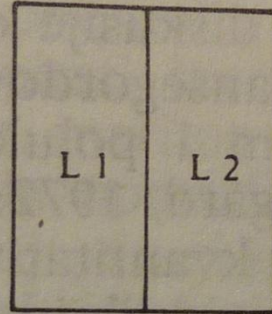
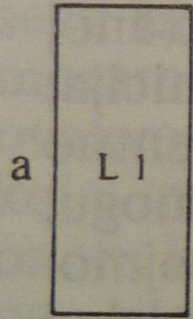
Najbolj pogoste so na kontinuumu:

- pasivna, aktivna, absolutna dvojezičnost
- individualna in institucionalna dvojezičnost
- družinska in imigracijska dvojezičnost
- geopolitična in strokovna dvojezičnost
- istosmerna in dvosmerna dvojezičnost
- balansirana in dominantna dvojezičnost
- aditivna in subtraktivna dvojezičnost
- sestavljena, vzporedna, podrejena dvojezičnost
- šolska in konfliktna dvojezičnost

Slika 1.

Redki

Povprečen
dvojezičen
človek

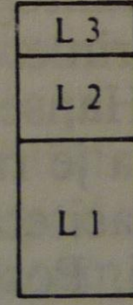
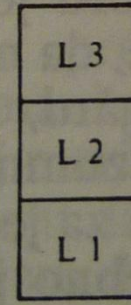
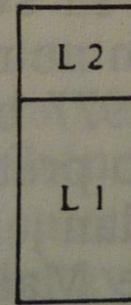
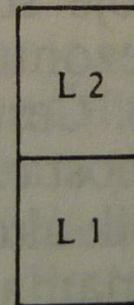
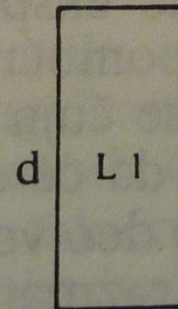
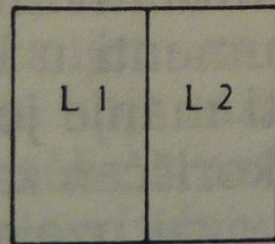
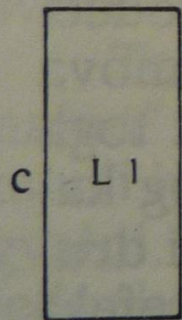

monolingval

potpuni
bilingval

monolingval

skoro
bilingval

monolingval

obostrani
polulingval

monolingval

različiti tipovi
dvo- ili višejezičnosti

“Mixing, switching, transcoding...”

Poleg pojava dvojezičnosti pa srečujemo tudi "**polovično dvojezičnost**", vmesno normo.

Jezikovna interferenca je namreč stalni produkt jezikovnega stika in je tako površinski kakor globinski faktor.

Njena posledica je lahko nekakšna vmesna govorna oblika - **vmesni jezik**.

Oblikuje ga posameznik in je na vseh sistemskih ravneh - od pomensko-leksikalne do fonološko-fonetične - pretkan z interferencami drugega jezika.

V njem prihaja do stika tako na fonološko-fonetični kot na morfološki, skladijski in leksikalno-pomenski ravni, pa tudi v kognitivnih procesih spoznavanja sveta.

Gre za vmesno normo, ki je daleč od standardne (Pogorelec, 1989).

3. Kdaj dvojezičnost?

- ❑ 2. mesec: začetek fonološkega razvoja
- ❑ 6. - 7. mesec: začetek kategorične percepcije fonemov J1?
- ❑ 12. mesec: začetek verbalne faze in buren razvoj fonološkega sistema J1 (J2)?
- ❑ 3. leto: plastičnost možganov?
- ❑ 6. leto: še plastičnost?

-
- Pravi dvojezičen človek raste **istočasno** v dveh jezikovno in kulturno različnih okoljih.
 - Učenje jezikov je **paralelno in enako**: procesi indukcije pravil, asimilacija pomenov, preoblikovanje fonetskih kapacitet (receptivnih, produktivnih) so vzporedni.
 - Ozaveščanje jezikovnih shem v več jezikih naenkrat, ubeseditev pomena z glasovnimi in oblikovnimi variantami pomaga otroku dojemati odnos med znakom / glasom in pomenom (Lipovec-Torkar, 1991).
 - Jezikovno učenje se torej realizira **v globalnih situacijah in vez med pomenom in znakom je direktna**. Le na tak način pride do koordiniranega bilingvizma, pri katerem se govori in misli v dveh jezikih.
 - Do njega pa se lahko pride le, če se je proces asimilacije obeh jezikov začel zelo zgodaj in če se je nadaljeval vključno do pubertete. Taki optimalni pogoji prispevajo k bogatenju dvojezične osebe, brez teh pa dobimo dominantni (sestavljene) bilingvizem (Titone, 1972).

Ločujemo torej *primarni bilingvizem (second language acquisition.)* in *kasni bilingvizem (foreign language learning)* (Smole, 1993), torej *učenje L1 + L2* in *učenje L2* .

Primarna oz. otroška dvojezičnost se nanaša na situacijo, ko je otrok izpostavljen že od rojstva dvema visoko razvitima jezikovnim sistemoma in to enakopravno, istočasno in z enako intenziteto (Titone, 1972). Formirata se namreč istočasno dva jezikovna sistema, kar je različno od situacije, ko gre za monolingvalno učenje (Smole, 1993).

-
- Po mnenju nekaterih avtorjev je dvojezično učenje le zgodnje, simultano, trajno dvojezično jezikovno učenje (Fletcher in MacWhinney, 1995).
 - Omenjena avtorja predlagata delitev primarne dvojezičnosti na "**Bilingual First Language Acquisition (BFLA)**" (Meisel, v Fletcher in MacWhinney, 1995, str.223) in na "**Bilingual Second Language Acquisition (BSLA)**" (Fletcher in MacWhinney, 1995, str. 223).
 - BFLA se nanaša na učenje dveh jezikov od rojstva ali najkasneje od prvega meseca življenja,
 - BSLA pa na učenje jezika po prvem mesecu življenja, toda pred drugim letom starosti (Fletcher in MacWhinney, 1995, str. 223).

-
- Na prvi pogled je razlikovanje BFLA in BSLA nepomembno, izkazalo pa se je za zelo pomembno pri učenju jezikovnih vzorcev.
 - Tako lahko glavno variabla "izpostavljanje otroka več jezikom" zamenjamo z veliko bolj pomembno variabla "kdaj je bil otrok prvič izpostavljen določenemu jeziku" (De Houwer, v Fletcher in MacWhinney, 1995, str. 223).
 - Iz teh dognanj lahko določimo **mejo 1. meseca in 24. meseca kot zelo pomembno prelomnico pri učenju L1 in L2**. Očitno sta prvi mesec oz. obdobje do drugega leta zelo pomembna za fonetski razvoj.

Razvoj....

Doyle, Champagne in Segalowitz, Padilla in Lindholm (Owens, 1984, str. 318) trdijo, da sta način in potek jezikovnega razvoja pri enojezičnem ali dvojezičnem otroku enaka. To trditev podpirajo tudi Dulay, Hernandez-Chavez in Burt (Owens, 1984, str.318) in pravijo, da se v bistvenih elementih zgodnja simultana dvojezičnost ne razlikuje od učenja enega jezika.

Volterra in Taeschner (Owens, 1984, str.318) predpostavljata, da v dvojezičnem jezikovnem razvoju opazimo **tri faze**:

po mnenju Padille in Liebman-a (Owens, 1984, str.318) ima lahko otrok **v prvi fazi en leksikalni sistem, ki vsebuje besede iz obeh jezikov, ali pa dva ločena jezikovna sistema z določeno stopnjo mešanja**. Na fonološkem nivoju pride do diferenciacije nekje pri štiriindvajsetem mesecu (Dulay, v Owens, 1984, str. 318) oziroma šest mesecev kasneje po Burlingu, Majorju, Vogelu (Owens, 1984, str.318). Na vsak način najzgodnejši fonološki sistem je po navadi zmes dveh različnih sistemov (Owens, 1984, str.318);

v drugi fazi otrok obvlada dva različna in ločena leksikalna sistema, pri obeh pa uporablja ista sintaktična pravila. Vsake besede se otrok nauči v specifičnem kontekstu, na katerega po navadi beseda ostane vseskozi navezana; otrok mora besedo v enem jeziku vzporejati z besedo v drugem jeziku, ki se je je naučil v neki drugi okoliščini. Vsekakor jo mora abstrahirati iz konteksta. Na tak način postaja njegova sposobnost leksikalnega prevajanja izredno fleksibilna, kar pa ne velja za sintaktični nivo. Sintaktično učenje ni vzporedno, ker je specifično za vsak jezik posebej (Owens, 1984, str.319);

za tretjo fazo je značilna pravilna uporaba tako sintaktičnih kot tudi leksikalnih elementov in pravil v obeh jezikih. Če pa je interferenca še tako močna, gre za interferenco na sintaktičnem nivoju. Na leksikalnem nivoju se ta pojavi, ko otroku zmanjka neka beseda.

Sekundarna ali pozna dvojezičnost se ponavadi nanaša na otrokov vstop v vrtec, šolo, okolje, skupnost.

Po navadi je bolj akademskega značaja in nanjo vplivajo jezikovna sposobnost, potreba in motivacija otroka.

Tudi ta tip jezikovnega razvoja gre preko treh faz: od začetnega stika z osebo, ki ta jezik govori, iskanja informacij o jeziku, učenja besednih form, preko izpopolnjevanja komunikacije kot edinega cilja do končnega piljenja jezika, iskanja točnih stavčnih in besednih struktur (Owens, 1984, str.320).

Če so akustično-perceptivni sistem, artikulacijski repertoar in kognitivno-semantična osnova jezika L1 že izgrajeni, bodo napake v L2 bolj omejene (Dulay, v Owens, 1984, str.320).

Pri tem se jezik L1 razvije do odrasle stopnje, drugi jezik L2 pa do t.i. dvojezične (nižje) norme (Haugen v Owens, 1984, str.321).

Stopnja in pogostost uporabe jezika sta pri vprašanju jezikovne dominantnosti pomembna faktorja za prevladovanje enega jezika nad drugim (Owens, 1984, str.320). V glavnem pa je učenje drugega jezika zrcalo učenja prvega jezika (Dulay, v Owens, 1984, str.321).

Razvoj fonemskega sistema

- Razvoj fonemskega sistema gre preko faze fonetske “zmesi”, “megle”, v kateri srečujemo vse mogoče foneme, do diferenciranih glasov določenega jezika.
- Z nevrološkega stališča se pri usvajanju L2 določene nevrološke proge in neuromotorični refleksi spremenijo (Titone, 1972), nekateri vzorci si odprejo pot v motorični spomin, postanejo avtomatični, celo facilitirani, ostali pa ugasnejo.
- Fry (Magno-Caldognetto, 1984) pravi, da se osebe različnega materinega jezika naučijo različnih fonoloških sistemov in razvijejo različne moduse senzibilnosti za določene akustične značilnosti.
- Kot rezultat dvojezičnega jezikovnega učenja pa gre za dve možnosti (Titone, 1972): **so-obstoj sistemov ali spoj sistemov.**

4. okolje

- Večjezičnost v družini (mama vs. oče)
- Večjezičnost na relaciji družina vs. okolje
- Večjezičnost na relaciji družina in okolje vs. Šola, vrtec
- Večjezičnost na relaciji družina in otrok vs. vrstniki

5. situacija

- Priseljenec
- Manjšinec
- Otrok drugojezičnega starša

- Vprašanje statusa, pravic, zakonodaje, ponosa....

6. Status jezika

Roko na srce....

Žal....

Nekateri jeziki uživajo večje spoštovanje od drugih....

Nekateri narodi uživajo večje spoštovanje od drugih....

7. Nivoji jezika: pozor!

- Večjezičnost pomeni uporabo večjega števila jezikov, **vendar** lahko pride do komunikacijskega šuma tudi takrat, ko govorimo na različnih ravneh (SES, izobrazba!!)

Večjezičnost v logopedski sobi

- Večjezičnost pri obravnavi
- Večjezičnost pri pogovoru
- Večjezičnost pri uporabi instrumentov
- Večjezičnost logopeda
- Večjezičnost institucije

(! Otrok ni tolmač!!!!)

**CELOTNA ZGORNJA KOMPLEKSNOŠT SE
NANAŠA NA VSE DELEŽNIKE!!!!**

Jezik kot

- ❑ Sredstvo obravnave
- ❑ Sredstvo pogovora, anamneze, pridobivanja podatkov
- ❑ Sredstvo približevanja družini, otroku, kulturi, skupnosti
- ❑ Predmet ocenjevanja
- ❑ Cilj obravnave

→ v jeziku, z jezikom, o jeziku

??

- Koliko jezika naj poznam?
- Ekspresivno? Receptivno?
- Le nekaj besed? Pokažem dobro voljo?
- Osnove, vendar nezadostno za pravo komunikacijo?
- Učim se jezika???????

(ne pozabimo na dvojezičnost / dvokodnost
dvomodalitetnost, ko gre za znakovni jezik!!!)

Bodimo realni....

- Ali se lahko informiram o jeziku, kulturi?
- Ali se lahko naučim nekaj besed, vljudnostnih fraz?
- Ali lahko globlje analiziram npr. fonologijo?
- Ali se lahko naučim osnov jezika?
- Ali lahko nudim anamnezo, ocenjevanje, diagnostiko, terapijo v drugem jeziku?

VSE , KAR JE BILO NAVEDENO ZA DVOJEZIČNEGA
GOVORCA IN DVOJEZIČNOST, SE NANAŠA TAKO
NA KLIENTA KOT NJEGOVE SORODNIKE,
SPREMLJEVALCE, SKRBNIKE, KOT TUDI NA
LOGOPEDA, USTANOVO!!!!

Dvojezičnost je v Sloveniji zelo razširjena (priseljenci, uporabniki znakovnega jezika), še posebej pa v obmejnem pasu v slovenskem prostoru (manjšine) in izven Republike Slovenije, kjer živijo dvojezični in diglotični ljudje (manjšine in izseljenci) vseh narodnosti in kulturnih okolij.

Vsekakor **težimo k izvajanju terapije v dominantnem jeziku**, če je to možno in učinkovito/ustrezno za vse udeležene.

Če to ni možno, pridobimo **čim več informacij o jeziku klienta, o njegovem jezikovnem stanju (za jezik, ki ga ne poznamo) in komunikacijski učinkovitosti oziroma udeležnosti.**

Dolžni smo **navezati stike z logopedi s področij, držav, skupnosti, kjer se jezik uporablja**, kar nam sodobna tehnologija na srečo omogoča.

Vsekakor je lahko **tudi terapija v nedominantnem jeziku učinkovita**, saj vpliva na splošne jezikovne procese, kar dokazuje vrsta študij na dvojezičnih osebah.

MINIMUM JE TOREJ

- sprejemanje dvo, več-jezičnosti
- Radovednost za jezik klienta
- Osnovna informiranost

- Izmed vseh faz logopedskega dela je najbolj ključna diagnostika/ocenjevanje vseh jezikov govorca (tehnično gledano)
- Ne na nazadnje pa tudi vodenje pogovora v jeziku, ki ga sogovornik razume

Logopedi in surdopedagogi, ki smo v stiku z večjezičnimi osebami s komunikacijskimi, jezikovnimi in govornimi težavami, kasnitvami, motnjami oziroma ovirami, smo neprestano **v dilemi, ali je odstopanje prisotno zaradi dvojezičnosti ali zaradi same motnje.**

Obstaja splošno pravilo, **da se pri osebi (predvsem otroku), ki ima razvojno govorno-jezikovno motnjo, znaki pojavljajo v obeh jezikih** (izjema so pridobljene jezikovne motnje v odrasli dobi, ki sledijo drugačnim zakonitostim) v večji ali manjši meri (odvisno od strukture jezika, stopnje transparentnosti v odnosu grafemi – fonemi in prekodiranju iz enega v drug kod; fonotaktične kompleksnosti, raznolikosti in razvejanosti semantične ravni ipd.).

Osnovna načela...

Če gre za odstopanje v enem jeziku, moramo zato preveriti jezikovno-komunikacijsko-govorno zmožnost tudi v drugih jezikih, ki jih uporablja oseba.

Če jezika ne poznamo, moramo pridobiti informacije od logopeda, ki jezik pozna, ali pa informacije sekundarne narave od staršev ali znancev, z opisom razumljivosti, komunikacijske učinkovitosti, neverbalnega vedenja in odzivov v komunikaciji.

Otrok, ki je komunikacijsko neučinkovit, je po navadi nerazumljiv zaradi neustrezne oblike (fonetika, fonologija), gradnikov (leksika), organizacije (sintaksa, morfologija), vsebine (semantika) ali uporabe (pragmatika) jezika.

Vse omenjene ravni so med jeziki/kulturami/jezikovnimi skupnostmi različne.

Večjezičnost za strokovnjake, ki se ukvarjajo z motnjami in odstopanji, predstavlja **poseben izziv, saj zahteva poznavanje jezika/narečja oziroma če ta pogoj ni izpolnjen, poznavanje norme, standardov in odstopanj, v obeh jezikih.**

Poznati bi morali tudi **komunikacijske navade** naroda, iz katerega uporabnik storitev izhaja, kar pa ni vedno mogoče, saj ne moremo poznati vseh jezikov/kultur/navad.

Kljub temu pa smo **dolžni poiskati informacije**, se izobraziti, poiskati čim boljšo rešitev za določen problem in poiskati obliko skrbi, ki v največji možni meri ustreza uporabniku in je v danih okoliščinah možna, npr. s poznavanjem fonološkega sistema jezika, s priučanjem osnovnega besedišča, poznavanjem tipične sintaktične strukture, poznavanje kulture ipd.

DVOJEZIČNOST, DVOKODNOST, DVOKULTURNOST, DVOJNA IDENTITETA

Ločevati moramo

- *uporabo jezika,*
- **identiteto,**
- kulturo.

-
- Jezik v stiku obsega pedagoške, didaktične, psihološke, jezikovne, politične, socialne vidike.
 - Ne gre za poznavanje zgolj fonoloških pravil, klasifikacij, leksike in sintakse, marveč za globlje poznavanje semantike, pa tudi socialne in kulturne razsežnosti jezika samega.
 - Fonološki, leksikalni, sintaktični in morfološki, semantični pragmatični vidiki

PRIPOROČILA IN DOKUMENTI

Splošna pravila oziroma priporočila ponujajo razne strokovne in krovne logopedске organizacije, kot so IALP, CPLOL, ASHA in druge. V spodnjih alinejah navajam spletne povezave do dokumentov, ki jih toplo priporočam v branje.

IALP

http://www.ialp.info/rs/7/sites/935/user_uploads/File/Recommendations_Working%20with%20Bilingual%20Children_Updated%20May%202011.pdf

<http://www.ialp.info/FAQ-Multilingual-pg27217.html>

ASHA

<http://www.asha.org/practice/multicultural/faculty/resources/>

UNESCO

<http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/languages-in-education/multilingual-education/>

<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/education-in-a-multilingual-world-unesco-education-position-paper/>

RCSLT

[http://www.rcslt.org/members/publications/publications2/linguistic minorities](http://www.rcslt.org/members/publications/publications2/linguistic%20minorities)

[http://www.rcslt.org/speech and language therapy/standards/CQ3 pdf](http://www.rcslt.org/speech%20and%20language%20therapy/standards/CQ3.pdf)

CASLPA

<http://www.caslpa.ca/professional-resources/resource-library/caslpa-position-paper-speech-language-pathology-and>

SPLETNE POVEZAVE

Še posebej logopedi/jezikoslovci/raziskovalci, ki se ukvarjajo z večjezičnimi skupinami ljudi, ki so govorno/jezikovno/komunikacijsko ovirani (npr. Grosjean, Paradis, Fabbro, Marini, Genessee, Balboni, McLeod) so prispevali stroki nova spoznanja in vsem dostopne vire za delo (spremljanje razvoja, razumevanje problema, analizo komunikacije, transkripcijo, terapijo).

Sodobni trendi na področju logopedije, tako aplikacij kot raziskav, so usmerjeni v medjezikovne študije in v razvoj medjezikovnih oziroma večjezičnih primerljivih virov, instrumentov. Pojavile so se tudi nove sintagme v poimenovanju stroke, npr. **etno-logopedija** (Kongres italijanskih logopedov, Pisa 2010) in **eko-logopedija** (Atene, IALP, 2010).

V spodnjem razdelku navajam zanimive povezave.

http://www.multilingual-matters.com/info_for_authors.asp

<http://childes.psy.cmu.edu/manuals/04biling.pdf>

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3102315/>

Multilingual Children's Speech; Charles Sturts University: Spletna stran je namenjena opisu – navedbi instrumentov za ocenjevanje govora otrok različnih jezikov. Projekt vodi Sharynne McLeod.

Spletna stran:

<http://www.csu.edu.au/research/multilingual-speech/home>

<http://www.csu.edu.au/research/multilingual-speech/position-paper>

<http://www.csu.edu.au/research/multilingual-speech/languages>

<http://www.csu.edu.au/research/multilingual-speech/ics>

<http://www.csu.edu.au/research/multilingual-speech/publications>

<http://www.csu.edu.au/research/multilingual-speech/speech-acquisition>

<http://www.csu.edu.au/research/multilingual-speech/speech-assessments>

Kot logopedi, zaradi mobilnosti ljudi, jezikovnih manjšin in realne večjezične situacije uporabnikov storitev, potrebujemo preskuse, ki so medjezikovno primerljivi. V spodnjih razdelkih opisujem trenutno dostopne vire, ki so prevedeni/prirejeni v slovenščino in v vsaj en tuj jezik oziroma so v angleščini, uporabni pa so tudi za slovenščino zaradi narave vsebine.

VEČJEZIČNI PRESKUSI, INSTRUMENTI IN VIRI, KI VKLJUČUJEJO SLOVENŠČINO ALI SO UPORABNI ZA SLOVENSKO GOVOREČE OSEBE

Če izhajamo iz predpostavke, da za logopedski status potrebujemo vrsto podatkov, npr. spontani pogovor z otrokom s ciljem, da opišemo, analiziramo, določimo govorno produkcijo in razumevanje, razumljivost govora; nadalje ocenjevanje kvalitete izgovora; merjenje kvantitete govora; ocenjevanje fonematskega sluha, fonemske percepcije; ocenjevanja dihanja in foniranja, uporabe glasu; razvitost besedišča; razvitost slovničnih struktur; ocenjevanje fine motorike, še posebej govoril statično in dinamično v vseh kombinacijah (usta, ustnice, jezik, glasilke), potem potrebujemo cel nabor preskusov, ki so medjezikovno primerljivi, ali priredbe/prevode le-teh.

V nadaljevanju je opisan nabor preskusov, ki so prevedeni v slovenščino ali uporabni kot vir. Izvzeti so preskusi, ki se nanašajo na oralno praksijo ter foniranje, ki so »nejezikovni«.

ZGODNJA KOMUNIKACIJA IN RAZVOJ

CSBS: Communication and Symbolic Behavior Scales Developmental profile (CSBS DP): CSBS DP Infant-Toddler Checklist

Avtorja: A. M. Wetherby, B. M. Prizant

Spletna stran: <http://firstwords.fsu.edu/>

Vsebina: čustvovanje in usmerjanje pogleda, komunikacija, uporaba gest, glasovi, besede, razumevanje, uporaba predmetov

Jeziki: angleščina, španščina, švedščina, slovenščina, kitajščina, nemščina

Prevod: Vprašalnik za starše dojenčkov in malčkov

Prevod in priredba: Danila Bijelić, Andreja Mikuž

Spletna stran: http://firstwords.fsu.edu/pdf/CSBS_vprasalnik_01a.pdf

Communication Matrix

Avtor: C. Rowland

Spletna stran: <http://www.communicationmatrix.org/>

Spletna stran:

<http://www.communicationmatrix.org/uploads/pdfs/handbook.pdf>

Vsebina: ocenjevanje osnovne komunikacije od rojstva do 24. meseca starosti.

Vključuje prve oblike komunikacije – od še nehotne do hotne, od predsimbolne do simbolne, od nejezikovne do jezikovne; tako neverbalne kot verbalne. Vprašanja so vezana na jezikovno uporabo, komunikacijo.

Deluje kot spletna aplikacija.

Jezik: angleščina

V branje:

[http://pefprints.pef.uni-](http://pefprints.pef.uni-lj.si/1220/1/DEIKTI%C4%8CNE_GESTE_PRI_MAL%C4%8CKIH.pdf)

[lj.si/1220/1/DEIKTI%C4%8CNE_GESTE_PRI_MAL%C4%8CKIH.pdf](http://pefprints.pef.uni-lj.si/1220/1/DEIKTI%C4%8CNE_GESTE_PRI_MAL%C4%8CKIH.pdf)

[http://pefprints.pef.uni-](http://pefprints.pef.uni-lj.si/151/1/DIPLOMSKA_KON%C4%8CNA_VERZIJA_V_CELOTI.pdf)

[lj.si/151/1/DIPLOMSKA_KON%C4%8CNA_VERZIJA_V_CELOTI.pdf](http://pefprints.pef.uni-lj.si/151/1/DIPLOMSKA_KON%C4%8CNA_VERZIJA_V_CELOTI.pdf)

Prevod in priredba: Damjana Kogovšek, Jerneja Novšak in Martina Ozbič (v procesu prevajanja)

PRAGMATIKA

Social-conversational skills rating scale

Avtor: L. Girolametto

Spletna stran: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17729148>

Vsebina: asertivnost in responzivnost, verbalna in neverbalna. Za otroke do 36. meseca starosti.

Jeziki: angleščina, italijanščina, nemščina, španščina, japonsščina, slovenščina

Prevod: OCENJEVALNA LESTVICA ZA SOCIOPRAGMATIČNE SPRETNOSTI

Prevod in priredba: Martina Ozbič, Damjana Kogovšek, Barbara Penko

V branje:

http://pefprints.pef.uni-lj.si/1422/1/DIPLOMSKA_NALOGA_Nata%C5%A1a_Kenda.pdf

http://pefprints.pef.uni-lj.si/1649/1/Magistrska_naloga.pdf

http://pefprints.pef.uni-lj.si/1455/1/Diplomsko_delo_-_Maja_%C5%A0ulin.pdf

http://pefprints.pef.uni-lj.si/1586/1/Diplomska_naloga_-_Katja_Kokot.pdf

Girolametto, L. Development of a parent report measure for profiling the conversational skills of preschool children. (1997). American Journal of Speech-Language Pathology, 6, 26-34.

<http://ajslp.pubs.asha.org/article.aspx?articleid=1774598>

LUI- Language Use Inventory

Avtorica: D. O 'Neill

Spletna stran: <http://knowledgeindevelopment.ca/about/index.html>

Vsebina: pragmatični vidik komunikacije: komunikacija, jezik in govor.
Verbalna in neverbalna komunikacija od 18. do 48. meseca.

Jeziki: angleščina, arabščina, italijanščina, slovenščina, poljščina,
portugalščina

Prevod (delovni prevod): Ocenjevanje jezikovne uporabe

Prevod in priredba: Damjana Kogovšek, Martina Ozbič, Jerneja Novšak
Brce (v teku)

V branje: <http://knowledgeindevelopment.ca/about/translations.html>

PRVE GESTE, PRVE BESEDE, PRVE POVEDI

CDI Mc Arthur inventories I in II.

Avtorji: L. Fenson, P. S. Dale, J. S. Reznick, D. Thal, E. Bates, J. P. Hartung, S. Pethick, and J. S. Reilly

Spletna stran: <http://www.sci.sdsu.edu/cdi/>

Vsebina: dva vprašalnika za geste, besede, povedi do 30. meseca starosti.

Jeziki: http://www.sci.sdsu.edu/cdi/adaptations_ol.htm

Spletna stran za slovenščino: <http://www.sci.sdsu.edu/cdi/slovenian.htm>

Prevod: Lista razvoja sporazumevalnih zmožnosti (LRSZ)

Prevod in priredba /avtorji: Ljubica Marjanovič Umek, Urška Fekonja Peklaj, Simona Kranjc, Katja Grgić, Gregor Sočan, Luka Komidar

<https://cpms.si/testi?test=lrsz>

Vsebina: Pripomoček ima dve obliki: LRSZ: Besede in geste (za malčke, stare od 8 do 16 mesecev) in LRSZ: Besede in stavki (za malčke, stare od 16 do 30 mesecev).

Listi sta namenjeni ocenjevanju sporazumevalnih in simbolnih gest, razumevanju in rabi besed ter začetnem usvajanju slovnice jezika. Listi izpolnjujejo starši malčkov, lahko pa tudi vzgojiteljice, ki malčka dobro poznajo. Oba pripomočka lahko uporabljajo psihologi, pedagogi in logopedi.

Jezik: slovenščina

V branje: [http://pefprints.pef.uni-](http://pefprints.pef.uni-lj.si/1220/1/DEIKTI%C4%8CNE_GESTE_PRI_MAL%C4%8CKIH.pdf)

[lj.si/1220/1/DEIKTI%C4%8CNE_GESTE_PRI_MAL%C4%8CKIH.pdf](http://pefprints.pef.uni-lj.si/1220/1/DEIKTI%C4%8CNE_GESTE_PRI_MAL%C4%8CKIH.pdf)

CDI Mc Arthur inventories III.

Avtor: P. Dale

Spletna stran: <http://www.sci.sdsu.edu/cdi/> ,
http://www.sci.sdsu.edu/cdi/cdi3_e.htm

Vsebina: gre za razširitev CDI I in II. Namenjen je ocenjevanju jezikovnih zmožnosti otrok med 30. in 37. mesecem starosti (besede, stavki in slovnična kompleksnost; semantika, pragmatika, razumevanje).

Jeziki:

http://www.sci.sdsu.edu/cdi/adaptations_ol.htm

PRIPOVEDOVANJE ZGODBE, SLOVNIČNE ZMOŽNOSTI

Bus Story Test

Avtorica: C. Renfrew

Spletna stran: <http://www.speechmark.net/bus-story-test-revised-edition>

Vsebina: pripovedovanje zgodbe za otroke od 3 do 8 let

Jeziki: angleščina. V slovenščini je dostopno diplomsko delo.

V branje: http://pefprints.pef.uni-lj.si/482/1/Diplomska_naloga_M._Omahna.pdf

Primerljiv instrument: **Preizkus pripovedovanja zgodbe (PPZ)**

Prevod in priredba/avtorji: L. Marjanovič Umek, U. Fekonja Peklaj, S. Kranjc, G. Sočan, L. Komidar

Spletna stran: <https://cpms.si/testi?test=ppz>

Vsebina: Pripomoček ima dve obliki: PPZ: Rokavička (za otroke, stare od 3 do 6 let) in PPZ: Žabji kralj (za otroke, stare od 6 do 9 let). Preizkusa sta namenjena ocenjevanju ene od pragmatičnih govornih zmožnosti, to je pripovedovanju zgodbe. Otroci pripovedujejo zgodbe ob standardnih slikovnih predlogah. Po izdelanih merilih se vrednoti vsebina in struktura zgodbe. Preizkus se uporablja individualno. Oba pripomočka lahko uporabljajo psihologi, pedagogi in logopedi.

Jezik: slovenščina

V branje: http://pefprints.pef.uni-lj.si/825/1/Jasna_Kova%C4%8Di%C4%8D_DIPLOMA.pdf

Ob tem lahko ocenjujemo različne mere jezika: povprečna dolžina povedi, zastopanost besednih vrst, oblike povedi, koherenco, kohezijo.

JEZIKOVNO OCENJEVANJE – ODRASLI

Bilingual aphasia test

Avtor: M. Paradis

Spletna stran: <http://www.mcgill.ca/linguistics/research/bat/>

Vsebina: instrument je namenjen ocenjevanju vseh ravni jezikovne uporabe (razumevanje in izražanje) na fonološkem, leksikalnem, morfološkem, sintaktičnem, semantičnem in pragmatičnem nivoju. Razdeljen je na tri dele: prvi del je namenjen zgodovini jezikovne uporabe, drugi je enojezičen, tretji pa se nanaša na pare jezika.

Jezikovne različice: <http://www.mcgill.ca/linguistics/research/bat/#ebat>

Prevod in priredba: Martina Ozbič, Damjana Kogovšek, Tania Princi, Tjaša Klančar, Maja Jevšnikar, Marika Jauševac.

Slovenščina:

http://www.mcgill.ca/linguistics/sites/mcgill.ca/linguistics/files/slovenian_bat.pdf

http://www.mcgill.ca/linguistics/sites/mcgill.ca/linguistics/files/slovenian_stimulus_book_0.pdf

Slovenščina-italijanščina: <http://www.mcgill.ca/linguistics/sites/mcgill.ca/linguistics/files/slovenian-italian.pdf>

Aplikacije:

<https://play.google.com/store/apps/details?id=ca.ilanguage.bilingualaphasiatest&hl=sl>

<http://ilanguage.github.io/BilingualAphasiaTestScorer/public/view/main.html>

V branje: http://pefprints.pef.uni-lj.si/1266/1/diplomsko_delo_2013_CD.pdf

http://pefprints.pef.uni-lj.si/441/1/BAT_kon%C4%8Dna_verzija_diplomske_naloga_Tjasa_Klancar.pdf

http://pefprints.pef.uni-lj.si/725/1/Maja_Jev%C5%A1nikar_Diplomska_Naloga_koncna_verzija.pdf

GOVORNE (FONETSKE IN FONOLOŠKE) MOTNJE/TEŽAVE

Pregledi govora, izgovora, fonološkega razvoja so primerljivi med seboj na osnovi kriterija, ali so zasnovani linearno ali nelinearno.

Ocena artikulacije govora

Avtorica: B. Globačnik

Opis: vrednoti omisijo, substitucijo, distorzijo in to inicialno-medialno-finalno. Vsebuje del za imenovanje slik ter slike za opisovanje.

Preskus je primerljiv z drugimi z raznih jezikovnih področij. Evropski jeziki imajo podobne preskuse, ki so zasnovani na podoben način, niso pa bili pripravljene medjezikovno.

Globačnik, Bojana (1999). Ocena artikulacije govora. Ljubljana: CenterKontura.

Fonološki preskus za zaostanek v fonološkem razvoju

Avtorji: B. May Bernhardt, J. Stemberger, M. Ozbič, D. Kogovšek

Vsebina: Nelinearno zasnovan preskus, osnovan na linearni fonologiji (upošteva tako segmente kot suprasegmentalne vidike), obsega 100 besed. Možna je analiza fonoloških procesov.

Spletna stran-predstavitev: <http://blogs.ubc.ca/crosslinguisticprojectmaterials/>
(International Crosslinguistic Study of Children's Speech Development , University of British Columbia, Vancouver, Kanada).

Jeziki: angleščina, islandščina, španščina, nemščina, japonščina, slovenščina, mehiška španščina, bulgarščina, arabščina, madžarščina ...

Prevod in priredba: Barbara May Bernhardt, Joseph Stemberger, Martina Ozbič, Damjana Kogovšek (preskus je pripravljen in v fazi preverjanja ter dopolnjevanja na osnovi pilotskih študij)

V branje: http://pefprints.pef.uni-lj.si/1883/1/Fonolo%C5%A1ki_%28govorni%29_razvoj_otrok_med_2_5_in_5_7.pdf
http://pefprints.pef.uni-lj.si/1287/1/diploma_2.pdf

RAZUMLJIVOST

RAZUMLJIVOST GOVORA V VSAKODNEVNEM ŽIVLJENJU-ICS (Intelligibility in context scale)

Avtorji: S. McLeod, L. J. Harrison, J. McCormack

Spletna stran: <http://www.csu.edu.au/research/multilingual-speech/ics>
http://www.csu.edu.au/_data/assets/pdf_file/0008/408356/ICS-instructions-VERSION-1-November-2012.pdf

Vsebina: lestvica nudi možnost ocene govorceve razumljivosti v vsakdanjem življenju, in sicer oceno razumljivosti različnim ljudem v otrokovem življenju, od najbližjih do tujcev.

Jeziki: <http://www.csu.edu.au/research/multilingual-speech/ics>

Prevod: Lestvica govorne razumljivosti v vsakdanjem življenju

Spletna stran: http://www.csu.edu.au/_data/assets/pdf_file/0009/400005/ICS-Slovenian.pdf

Prevod in priredba: dr. Damjana Kogovšek, dr. Martina Ozbič.

Vir: Kogovšek, Damjana, Ozbič, Martina. Lestvica razumljivosti govora v vsakdanjem življenju : slovenščina - intelligibility in context scale (ICS). Komunikacija, ISSN 2335-2779, jun. 2013, let. 2, št. 3, str. 28-34, ilustr., tabele. [COBISS.SI-ID 9672009]

V kratkem: diplomsko delo Meta Dolinar in Tina Ivetac. Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.

PREDOPISMENJEVALNE VEŠČINE

Vprašalnik za profiliranje otrok pred vstopom v šolo

Vsebina: Njegov namen je pridobivanje profila predopismenjevalnih veščin otroka pred vstopom v šolo na področju komunikacije, jezika, govora, matematičnih veščin, metaliterarnih veščin, pozornosti ipd.

Avtorji: dr. Martina Ozbič, dr. Damjana Kogovšek, dipl. psih. Valentina Ferluga, prof. spec. ped. surdo-logo Petra Zver.

Jezik: slovenščina

Primerljiv je z vprašalniki:

Il questionario RSR-DSA, strumento per l'individuazione dei disturbi specifici dell'apprendimento. C. Cappa, V. Ferraris, C. Muzio, E. Albanesi, A. Gagliano, L. Molinas, L. Ronfani, C. Barbiero.

Test IPDA. Questionario Osservativo per l'Identificazione Precoce delle Difficoltà di Apprendimento. Trento: Edizioni Erickson. Terreni, A., Tretti, M. L., Corcella, P. R., Cornoldi C., Tressoldi P. E. 2002.

V branje: [http://pefprints.pef.uni-lj.si/1570/1/Diplomsko_delo - Jana Starman.pdf](http://pefprints.pef.uni-lj.si/1570/1/Diplomsko_delo_-_Jana_Starman.pdf)
http://pefprints.pef.uni-lj.si/35/1/Diplomska_naloga.pdf
http://pefprints.pef.uni-lj.si/1129/1/diploma_Vali%C5%A1er.pdf

POSLUŠANJE

Satisfaction with Amplification in Daily Life (SADL) questionnaire

Avtorja: R.M. Cox, , G.C. Alexander, - Univerza v Memphisu

Spletna stran: <http://www.harlmemphis.org/index.php/clinical-applications/sadl/>

Vsebina: zadovoljstvo uporabnika slušnega pripomočka

Jeziki: kitajščina, danščina, španščina, portugalsščina, švedščina, nemščina, odija (indijanski jezik)

Prevod in priredba: Jerneja Novšak Brce, Damjana Kogovšek, Martina Ozbič (v teku).

Prevod: Vprašalnik za zadovoljstvo uporabnikov slušnega aparata v vsakodnevem življenju

Vir: Cox, RM and Alexander, GC. "Measuring satisfaction with amplification in daily life: The SADL Scale", Ear and Hearing, 20: 306-320 (1999).

Expected Consequences of Hearing Aid Ownership (ECHO)

Avtorja: R.M. Cox, G.C. Alexander

Spletna stran: <http://www.harlmemphis.org//index.php?cID=132>

Vsebina: pričakovanja uporabnika slušnega pripomočka pred dodelitvijo

Jeziki: angleščina, nemščina, švedščina.

Prevod in priredba: Jerneja Novšak Brce, Damjana Kogovšek, Martina Ozbič (v teku).

Prevod: Pričakovan učinek uporabe slušnega aparata

Vir: Cox, R.M., and Alexander, G.C. "Expectations about hearing aids and their relationship to fitting outcome." *Journal of the American Academy of Audiology*, 11: 368-382 (2000).

JEZIKOVNO SLOVNIČNO PROFILIRANJE

LARSP - language assessment, remediation and screening procedure

Avtorji: D. Crystal, P. Fletcher, M. Ball

Spletna stran:

http://www.ucs.louisiana.edu/~mjb0372/LARSP_2014/larsp_2014.html

Vsebina: Instrument za profiliranje jezikovnih slovničnih zmožnosti LARSP: instrument omogoči analizo spontanega govornega vzorca s pomočjo pripravljene mreže z vgrajenimi pričakovanimi slovničnimi elementi.

Jeziki: 12 jezikov.

http://www.ucs.louisiana.edu/~mjb0372/LARSP_charts_2012/larsp_charts_2012.html

Prevod in priredba: Martina Ozbič, Damjana Kogovšek, Jerneja Novšak Brce, Darija Skubic in v sodelovanju s Simono Kranjc (v teku).

Spletna stran:

http://www.ucs.louisiana.edu/~mjb0372/LARSP_2014/Authors/authors.html

Prevod: S-LARSP: protokol za jezikovno ocenjevanje, pomoč in pregled

ZGODOVINA JEZIKOVNE UPORABE

Language History Questionnaire

Avtorji: Ping Li in Fan Zhang, ,

Spletna stran: <http://cogsci.psu.edu/lhq.shtml>

Vsebina: gre za vprašalnik o jezikovni uporabi.

Jeziki: angleščina, španščina, kitajščina,
portugalščina.

Prevod in priredba: Martina Ozbič, Damjana
Kogovšek, Jerneja Novšak Brce (v teku)

Prevod: Vprašalnik za zgodovino jezikovne uporabe
govorca

JECLJANJE

BIG CAT

Avtorja: M. [Vanryckeghem](#), G. Brutton,

Spletna stran: <http://pegasus.cc.ucf.edu/~martine2/publications.htm>

Vsebina: Vprašalnik o stališčih do svojega govora oseb, ki jecljajo

Prevod in priredba: Tea Blažič

Vir: [http://pefprints.pef.uni-](http://pefprints.pef.uni-lj.si/1545/1/Stali%C5%A1%C4%8Da_odraslih%2C_ki_jecljajo%2C_do_govorne_komunikacije.pdf)

[lj.si/1545/1/Stali%C5%A1%C4%8Da_odraslih%2C_ki_jecljajo%2C_do_govorne_komunikacije.pdf](http://pefprints.pef.uni-lj.si/1545/1/Stali%C5%A1%C4%8Da_odraslih%2C_ki_jecljajo%2C_do_govorne_komunikacije.pdf)

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20947096>

www.asha.org/Events/.../2011/Vanryckeghem-Glancy/

Communication Attitude Test

Avtorja: G. Brutton, M. [Vanryckeghem](#)

Spletna stran: <http://pegasus.cc.ucf.edu/~martine2/publications.htm>

Vsebina: Vprašalnik o stališčih do svojega govora osnovnošolskih otrok, ki jecljajo

Prevod in priredba: Mateja Gačnik

Gačnik, M. Stališča jecljajočih otrok do govorne komunikacije [Magistrsko delo].

Ljubljana: UL Pef; 2007.

Speech Situation Checklist - Emotional Reaction- for Children

Avtorja: G. Brutton, **M. Vanryckeghem**

Spletna stran: <http://pegasus.cc.ucf.edu/~martine2/publications.htm>

Vsebina: instrument za samoocenjevanje anksioznosti, ki jo osnovnošolski otroci z jecljanjem doživljajo v posameznih situacijah.

Prevod in priredba: Mateja Gačnik

Gačnik, M. Razvoj diagnostike osnovnošolskih otrok z motnjo jecljanja in postavitvev norm za slovenski prostor za uporabo testne baterije BAB [Doktorska disertacija].

Koper: UP PEF; 2013.

Speech Situation Checklist – Speech Disruption- for Children

Avtorja: G. Brutton, **M. Vanryckeghem**

Spletna stran: <http://pegasus.cc.ucf.edu/~martine2/publications.htm>

Vsebina: instrument za samoocenjevanje količine govornih prekinitev, ki jih osnovnošolski učenci z jecljanjem doživljajo v različnih situacijah.

Prevod in priredba: Mateja Gačnik

Behavior Checklist for Children

Avtorja: G. Brutton, **M. Vanryckeghem**

Spletna stran: <http://pegasus.cc.ucf.edu/~martine2/publications.htm>

Vsebina: instrument, namenjen ugotavljanju vedenj, ki se jih posameznik zaveda in jih namerno uporablja za obvladovenj svojih govornih prekinitev. o

Prevod in priredba: Mateja Gačnik

KIDDY CAT

Avtor: M. [Vanryckeghem](#), [G. Brutton](#), 2011

Spletna stran: <http://pegasus.cc.ucf.edu/~martine2/publications.htm>

Vsebina: vprašalnik o stališčih do svojega govora otrok, ki jecljajo

Prevod in priredba: Jerneja Novšak Brce (v teku)

Viri: http://www.pluralpublishing.com/publication_kiddycat.htm

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22333753>

Ocenjevanju sledi terapija

- Kot že povedano, obstajajo raziskave, ki dokazujejo, da je logopedska terapija učinkovitejša v prvem, dominantnem jeziku, vendar je učinkovita tudi terapija v jeziku države, ustanove, če jezik klient pozna.
- Jasno je, da prvi jezik je dominanten jezik misli, čustev, delovanja, drugi pa le informacije.
- Ne glede na jezik pa moramo naslavljeni ustrezne funkcije, npr. fonološko zavedanje, recepcijo, verbalno pomnjenje, širjenje besedišča, jezikovna pravila ipd.

-
- Terapija torej mora ciljati funkcije, ki so za posameznim jezikom, saj po navadi otrok z GJM izkazuje težave vseh jezikih, ki jih pozna. Če izkazuje težave le na enem, potem gre za didaktični problem učenja drugega jezika.
 - Pomembno je, da vemo, katere vsebine moramo izvajati v določenem jeziku (npr. besedišče mišljeno kot poznavanje besed, ne pa pomenov, do katerih lahko pridemo preko raznih jezikov)

-
- Pri določenih težavah, npr. gramatikalnih ali disleksiji, disortografiji, težavah s semantiko,... pa je primerjalno delo, komparativna analiza smiselni način dela (npr. zapis in glas; Č= č v slovenščini, ch v angleščini, ci,ce, cia, cio, ciu v italijanščini, sch v nemščini)
 - Podobno delamo tudi za besede in pomene, sintaktična pravila.

ZAKLJUČEK

Prispevek je poskusil ponuditi vpogled v dvojezičnost, dileme, vprašanja, medjezikovne oziroma večjezične instrumente, ki so trenutno dostopni strokovni publiki, ter ponuja nekaj napotkov za delo.

Če se osredotočimo na instrumente, jih lahko uporabimo takrat, ko je uporabnik drugojezičen ali ko so skrbniki le-tega drugojezični, in to z namenom, da lahko sploh sodelujemo oziroma da pridobimo podatke za vse jezike, ki jih govorec uporablja. Nabor se sicer širi, saj je zaradi mobilnosti ljudi potrebnih vse več instrumentov. Zaradi razpršenosti slovensko govorečih ljudi po celem svetu je za slovenski jezik to še posebej pomembno, saj v tujini kot izseljenci in manjšine živijo mnogi Slovenci prve, druge in tretje generacije. Nabor je omejen na tiste, ki so dostopni preko spleta oziroma primarno večjezični in vključujejo slovenščino. Vsekakor vabim, da sporočite kakršnokoli dopolnitev ob morebitno izpuščenih večjezičnih logopedskih preskusih, ki vključujejo (ali bodo vključevali) slovenščino.

V zaključku prispevek ponuja nekaj pomembnih dilem in načinov dela za logopedsko delo, ki pa je od osebe do osebe, od težave/motnje do težave/ motnje zelo različno, zato presega obseg tega prispevka.

Splošno pravilo pa je, da naj bi dominantne jezik imel prednost pred nedominantnim, kar predstavlja za logopeda izziv.

Kot zaključek naj citiram meni ljuba avtorja, ki nazorno opredeljujeta pomen jezika:

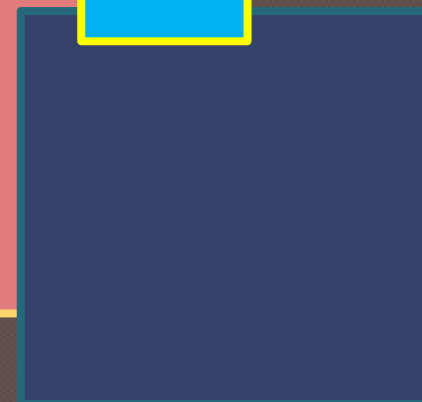
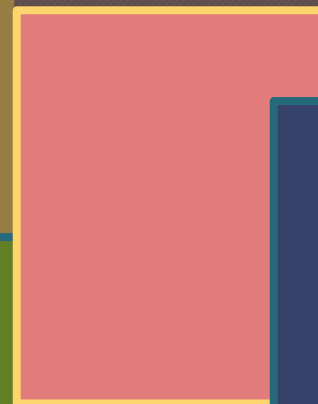
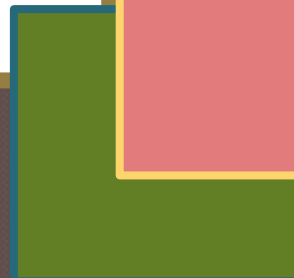
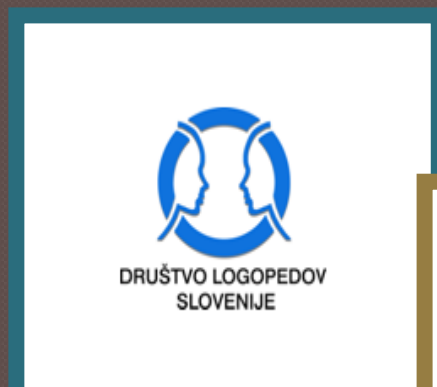
*Wittgenstein: »Meje mojega jezika so meje mojega sveta«
in*

Simone: »Jezikovna moč je politična in ekonomska moč.«

*Iz srca **hvala** za povabilo in za pozornost!*

Dr. Martina Ozbič, doc.
Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana

martina.ozbic@pef.uni-lj.si

- Fishman, J., A.: La sociologia del linguaggio, Officina edizioni, Roma 1975
- Fletcher, P., MacWhinney, B.: The Handbook of Child Language, Blackwell Publishers, 1984
- Francescato, G.: Il bilingue isolato: studi sul bilinguismo infantile, Minerva Italica, 1981
- Grosjean, F. (1996). Living with two languages and two cultures. In Parasnis, I. (Ed.). *Cultural and Language Diversity and the Deaf Experience*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gruden, Ž.: Šola in jezikovna kultura, v Posvet o slovenskem šolstvu v Italiji, zbirka Slovenci v Zamejstvu, SLORI, ZTT, 1976, Trst, str. 144 - 151
- <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200330&stevilka=1222>
- <http://www.tolmaci.si/?id=4&c=31&PHPSESSID=5bd1e0a51ee57ef6912feb4356b807c4>
- Simone, R.: Enciclopedia europea, vol.X, Garzanti, 1977, Milano, glas:sociolinguistica
- Stančić, V., Ljubešić, M.: Jezik, govor, spoznaja, Manualia Universitatis Studiorum Zagrabiensis, Hrvatska sveučilisna naklada, Zagreb, 1994
- Titone, R.: Bilinguismo precoce e educazione bilingue, Serie di psicologia, 7, Armando Editore, Roma, 1972
- Weinreich, U.: Languages in contact, Mouton, Le Hague, 1968, Paris

- Appel, R., Muysken, P.: Language contact and bilingualism, Edward Arnold, 1990
- Chinchor, N., Forman, J., Grosjean, F., Hajjar, M., Kegl, J., Lentz, E., and Wilbur, R. (1976). Sign language research and language universals. In Stillings, J. (Ed.). *U/Mass Occasional Papers in Linguistics*, Vol II. University of Massachusetts-Amherst.

- Filipović, R.: Teorija jezika u kontaktu, Jugoslavenska akademija znanosti i umetnosti, Školska knjiga, Zagreb 1968
- Fishman, J., A.: Istruzione bilingue, Minerva Italica, 1976
- Francescato, G. cur., Il linguaggio del bambino, La nuova Italia, 1970: Veri e falsi problemi del bilinguismo, Tabouret - Keller A.
- Francescato, G.: Bilinguismo e globalita' dell' acquisizione linguistica, Jezici i kulture u doticajima - Lingue e culture in contatto, Zbornik prvega mednarodnega posveta (1988), Pula, 1989
- Francescato, G.: Il linguaggio infantile, Struttura e apprendimento, Piccola biblioteca Einaudi, 1973, Torino
- Grosjean, F. (1979). The production of sign language: Psycholinguistic perspectives. *Sign Language Studies*, 317-329.
- Grosjean, F. (1979, 1980). Psycholinguistics of sign language. In Lane, H. and Grosjean, F. (Eds.). *Current Perspectives on Sign Language*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1980.
- Grosjean, F. (1992, 1993, 1998). The bilingual and the bicultural person in the hearing and in the deaf world. *Sign Language Studies*, 1992, 77, 307-320. Grosjean, F. (1994). Sign bilingualism: Issues. In *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Pergamon Press.
- Grosjean, F. (1999-2003). The right of the deaf child to grow up bilingual. *Deaf worlds*, 1999, 15 (2), 29-31; *WFD NEWS*, 2000, 13 (1), 14-15; *The Endeavor*, 2000, 1, 28-31; *Sign Language Studies*, 2001, 1 (2), 110-114.